

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА: ЗМІНА КУЛЬТУРНИХ ПАРАДИГМ ЧИ ГЕТЕРОХРОНІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ФІЛЬТРІВ

Крюкова Юлія Дмитрівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничо-
математичних спеціальностей*

*Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

krjukowajuli@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7769-3402

Представлене дослідження пропонує концептуальне переосмислення літературознавчої царини як метапростору, де різні дисциплінарні складові й різновекторні історико-теоретичні парадигми не взаємовиключають одна одну, а генерують цілісне поле інтерпретаційної взаємодії.

Мета розвідки полягає в обґрунтуванні твердження про те, що сучасний стан літературознавчої думки повинен діяти в режимі консолідації й накладання концептуальних режимів аналізу, а не розмежування, стати інтегративним метапростором, який функціонує на перетині різноманітних культурно-історичних режимів.

Методи дослідження формуються як комплекс складових аналізу та синтезу при вивченні джерел із зазначеної проблематики, порівняльно-типологічного методу при встановленні спільних та відмінних рис становлення лінійного й ризоматичного типів мислення. Поєднано структурний, деконструктивний та культурологічний підходи, що дає можливість окреслити сучасну літературознавчу царину як поліцентричний та міждисциплінарний вимір.

Результати. Літературознавчі виклики, які нині диктує доба, продиктовані мультитемпоральною перспективою сьогодення. Відтак Новітні тенденції літературознавства (НТЛ) покликані стати своєрідною реакцією на ту поліфонічність ситуації, що склалась й рухатись від регламентованої історичності та жорстких епохальних схем до динамічної інтерпретаційної платформи, що робить можливим прочитання будь-яких режимів не нарізно, а у взаємодії. У ході дослідження доведено, що НТЛ відіграють функцію метадискурсивної рамки, що абсорбує надбання класичного літературознавства, структурно-семіотичних підходів, постмодерної деконструктивної критики, культурологічних і міждисциплінарних підходів. Запропоновано аргументацію, що Домодерн, Модерн, Постмодерн, Метамодерн доцільно трактувати не як автономні епохи, а як концептуальні фільтри, які присутні в тій чи іншій мірі, в будь-якому часовому контексті. Обґрунтовано перспективу, що дає можливість долати лінійність схем розвитку літературознавства й перейти до багатовимірних оптик. Домодерн тут корелюється з сакральноміфологічним горизонтом, Модерн відповідає раціонально-суб'єктивним й структурним налаштуванням, Постмодерн працює в режимі деконструкції центрів та великих нарративів і Метамодерн характеризується новим синтезом та емоційно-ціннісною заангажованістю.

Висновки. Зроблено підсумки про те, що сучасне літературознавство постає відкритим метапростором, де співіснують різні концептуальні фільтри, формується якісно нова культура читання й теоретичних рефлексій.

Ключові слова: Домодерн, Модерн, Постмодерн, Метамодерн, культура, література, ризома, лінійність

CONTEMPORARY LITERARY TENDENCIES: SHIFT OF CULTURAL PARADIGMS OR THE HETEROCHRONY OF CONCEPTUAL FILTERS

Kriukova Yuliya Dmytrivna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign
Languages for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
krjukowajuli@gmail.com)
orcid.org/0000-0002-7769-340*

The given paper puts forward a reconceptualization of Literary Studies domain as meta-space where different theoretical and historical paradigms do not exclude one another but produce a holistic conceptual field of interaction.

Purpose. The aim of the study is to substantiate the claim that the current state of Literary Studies should function in the consolidative mode not differentiative in order to overlay analytical conceptual perspectives. To become an integrative meta-space that functions at the intersection of various cultural-historical regimes.

Methods of the investigation are formed as a complex set of analysis and synthesis while reviewing the relevant literature, the comparative-typological method used to establish similarities and differences of the linear and rhizomatic thinking pattern development. Structural, method of deconstruction, and cultural approach are combined to characterize the contemporary domain of Literary Studies as polycentric and interdisciplinary area.

Results. Literary challenges are connected with present day multi-temporal perspective. Contemporary trends in Literary Studies is a kind of distinctive response to this polyphonic situation that has emerged. It should move from rigid historical periodization and fixed epochal frameworks to the interpretive paradigm that makes possible the perception of any paradigm not as separate entities but as dynamic interaction. In the course of investigation, Contemporary trends in Literary Studies are viewed as a kind of meta-discursive frame that incorporates Literary Studies traditional heritage, structural and semiotic approaches, postmodern deconstructive critics, cultural and interdisciplinary approach. The research suggests that Modernism, Postmodernism, Metamodernism are not autonomous epochs but the conceptual filters that are present, to varying degrees, in any temporal contexts. Such a perspective allows to overcome linear models of literary development and to move towards multidimensional interpretative dimensions. Within this context, the Premodernism correlates with a sacred and mythological horizon, Modernism corresponds to rational, subject-centered, and structural orientations, Postmodernism operates in a mode of deconstructing centers and grand narratives and Metamodernism is characterized by a new synthesis and an affective-value engagement.

Conclusions. It is concluded that contemporary Literary Studies emerges as an open meta-space in which diverse conceptual filters co-exist, shaping a qualitatively new culture of reading and theoretical reflection.

Keywords: Premodernism, Modernism, Postmodernism, Metamodernism, culture, literature, linearity, rhizome.

1. Вступ

Домодерн, Модерн, Постмодерн чи вже давно Метамодерн, яка ж вона сьогодні наша літературознавча реальність, в якій активно триває зсув від непохитної норми до стихійного розмаїття текстів, в якому поняття канону дедалі активніше осмислюється не як нейтральний список великих творів, а як культурно й політично зумовлений феномен. Триває переформатування самої інтерпретаційної логіки, епістемологічний *upgrade*, щодо того, як ми мислимо текст, автора, читача, саму літературознавчу царину. Адже тенденції, що домінували в ХХ ст. й центрувались навколо структуралізму, формалізму й герменевтики, на кінець століття / початок ХХІ ст., поступово нашаровують відтінки множинності, плюралізму, перехресних методів, а постструктуралізм стає тим виміром у якому автор припиняє бути суверенним джерелом сенсів. Тож упродовж ХХ-ХІХ ст. літературознавча царина зазнає чимало трансформацій. Постструктуралістська

критика, постколоніальні, феміністичні й культурологічні студії поступово видозмінюють лінійність думки у явище *rhizomatичного* характеру з множинною природою. Нині цей поліфонічний простір збагачується екокритикою, *digital humanities*, постгуманістичними студіями, дослідженнями платформної культури та антропоценовою теорією тощо.

Окреслене багатоголосся теоретичних підходів часто об'єднують під назвою Новітні тенденції літературознавства (НТЛ) – дисципліною, що, в наш час, носить статус теоретично відкритої, коли насамперед йдеться про те, в якій оптиці вона та ми працюємо: режимі розмежування чи консолідації. Чи залишаємось ми в логіці лінійності історії знання та трактуємо НТЛ як окрему дисципліну, що приходить після Літератури й Класичного літературознавства й кожен новий етап скасовує попередній, чи все ж таки виходимо за межі субституцій у простір взаємодій, своєрідного накладання горизонтів. У перспективу, де НТЛ набувають відтінків інфраструктурності, екологічності, планетарності – тих ознак, за яких літературний твір має змогу функціонувати сплетінням складних культурних мереж.

Якщо вдатися до поглядів сучасної гуманітаристики, то помітимо, що тут дедалі активніше проявляє себе конфігурація в якій НТЛ не відкидають попередні етапи аналізу, а абсорбують їх й тим самим виводять дослідження на якісно новий метарівень. Вимальовується консолідуюча проєкція яка переплітає в собі акт читання художнього твору, як естетичний досвід, що залишається невід'ємною умовою будь-якого аналізу, роботу з поетикою, наратологією, стилістикою, жанрознавством, що розвиває дисциплінарну точність та критичні теорії постмодерної доби, що вчать бачити імпліцитні сенси, ідеологічні конотації й под. Саме такий вимір взаємодії породжує методологічний режим, в якому одночасно затребуваними є знання про домодерні міфологічні структури, модерністський експеримент, постмодерну іронію, метамодерністську серйозність й под. Такий підхід передусім пов'язаний з природою реальності в якій ми живемо.

Передові мислителі сучасності такі як Т. Вермулен і Р. ван ден Акер (Vermeulen & van den Akker, 2017), Б. Латур (Latour, 2005), Д. Чакрабарті (Chakrabarty, 2021) та інші не дають єдиної відповіді на питання в якій саме з епох ми перебуваємо. Однак одноголосно сходяться на тому, що ми живемо не *після*, а *між* численних режимів одночасно й з цим не можливо не погодитись. Адже в інституційному сенсі (держава, наука, університет) людство багато в чому ще й досі залишається модерним, тоді як медіакультурний простір та цифрові формати й нині керуються постмодерном з його колажністю, іронією, гротеском, інтертекстуальністю, симулякрами, ф'южином високої і масової культури, стильовим еkleктизмом, а етичні та екологічні пошуки дедалі більше сповнені метамодерних віянь й приборчників антропоценових й ктулцецинових теорій, й нарешті наша повсякденність все ще бурлить наративними структурами домодерну (релігія, міф, ритуал й под.).

Тож оскільки сучасність не чергова точка на шкалі історії, а сплетіння модусів сприйняття – на часі формування багатозарового інструментарію, який об'єднує знання й без котрого неможливо адекватно читати тексти, що народжуються в умовах цифрової реальності, кліматичної кризи, транснаціональної мобільності, штучного інтелекту, алгоритмічного письма. НТЛ покликані стати своєрідною реакцією на поліфонічність ситуації, що склалась й у своїй методології відходити від жорстких епохальних схем, працювати з мережею агентів, планетарними процесами, екологічною складовою, алгоритмами й афектами. Сучасний курс НТЛ бере за основу ці теорії, однак не закликає знайти в них своє місце, а вчить навігації в складних хитро-сплетіннях хронотопу сьогодення, читати текст як потенційну локацію одночасно присутніх різних способів буття та мислення. Така множинна конфігурація перетворює НТЛ на інтерпретаційну платформу, яка дозволяє прочитання всіх цих режимів не нарізно, а у взаємодії.

Представлене дослідження у своєму викладі керується гіпотезою, що НТЛ – не є ні автономним дисциплінарним виміром, ні окремим історичним періодом, а цілісним метарівнем

гуманітарного знання, що інтегрує в собі найрізноманітніші культурні парадигми: від домодерних сакральних структур до метамодерної чутливості. У такому контексті дисципліна функціонує як динамічне інтерпретаційне середовище, де різновекторні епохи, напрями, школи й под. трансформуються в аналітичний інструментарій задля прочитання сучасної літератури, створеної в умовах глобалізації, цифровізації й планетарних криз і викликів.

Актуальність розвідки насамперед зумовлена тим, що сучасна культура функціонує як локація співіснування різновекторних культурних логік і поєднує в собі як міфологічні метанаративи так і найсучасніші авангардні бачення. Відповідно формується риторика, що робить неможливим редукцію літератури до якоїсь однієї з епох чи методу. До того ж змінюється сама літературознавча реальність та її наповнення. Поняття канону як таке чи не щодня розмивається глобальними видавничими ринками, перекладацькою сферою, цифровими архівами й платформами, алгоритмічними системами, штучним інтелектом тощо. Усе це вносить суттєві корективи в канонізацію текстів та їхні естетичні критерії. Постійно активуються процеси, котрі не спроможний охопити фокус традиційних підходів, на часі створення такого теоретичного апарату, котрий дасть можливість формувати цілісне світобачення. Беззаперечним фактом є й те, що гуманітарна царина дедалі активніше намагається резонувати із викликами планетарних масштабів. Тут і біотехнологічні трансформації, і кліматичні зміни, і екологічні катастрофи, і постгуманістичний вайб – процеси, що вимагають нових діапазонів сприйняття та інтерпретацій. Такої прицільності, крізь яку література аналізуватиметься не тільки як культурний феномен, а як невід’ємна складова масштабніших екзистенційних екосистем.

Наукова новизна статті полягає в теоретичному переосмисленні НТЛ не лише в координатах хронологічних епох чи крізь призму чергової літературознавчої дисципліни, а як простору співіснування режимів культурної чутливості, що стимулює інтегративний спосіб мислення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та методологічне наповнення дисципліни НТЛ як інтерпретаційного простору сучасних літературних текстів, крізь призму найрізноманітніших культурно-історичних парадигм, а також аналіз трансформаційних процесів літературознавчої царини в умовах глобалізованої, цифрової, постгуманістичної, екологічної сучасності.

Досягнення поставленої мети передбачає **розв’язання конкретних завдань**: поглянути на НТЛ як на дисципліну, що інтегрує традицію й продовжує нарощувати свій аналітичний горизонт рухаючись від досвіду читання до екології новітніх культурних процесів; окреслити трі рівні складності літературознавчого знання, де перший співвідносимо з контактом із твором, другий відповідає за нарощення наукової точності й третій формує цілісне розуміння функціонування літератури в XXI ст.; довести, що НТЛ повинні працювати в режимі синтагми *i/i*, а не взаємовиключень *або/або*, так як осмислень потребують в рівній мірі як домодерні ієрархічні патерни, так і найсучасніші метамодерні віяння; аргументувати, що лише комплексний підхід здатний забезпечити інструментарієм, що допоможе адекватно сприймати тексти, що народжуються в умовах глобалізації, стихійної цифровізації транснаціональної мобільності, алгоритмічного письма й под.; поглянути на сучасного літературознавця не лише як на вузькопрофільного аналітика риторичних фігур, але й як на фахівця-картографа культурних парадигм; підвести підсумки проведеного дослідження та визначити перспективи подальшого розвитку літературознавчої методології в умовах цифрових та екологічних реалій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологія розвідки. Останні десятиліття позначені інтенсивною теоретичною переорієнтацією гуманітарної царини, в якій літературознавчі студії чимраз активніше доєднуються до міждисциплінарних полемік цифрової культури, постгуманізму, Антропоцену, післямодерних режимів культурної чутливості й т.ін. Сучасний публікаційний контент поступово відходять від жорстких періодизаційних патернів та схиляється до моделей множинного співіснування культурно-історичних парадигм.

Відтак методологічне підґрунтя пропонованого дослідження опирається на міждисциплінарний синтез літературознавчих, філософських, культурологічних підходів, що зумовлено інтегративним характером НТЛ, у межах якого співіснують різновекторні культурні оптики, методи й підходи. Концептуально розвідка ґрунтується на теоріях, що нівелюють лінійні моделі культурних парадигм. Канонічними тут вважаються праці голландських культурологів Т. Вермулена й Р. ван ден Акера, котрі слідом за своєю програмною статтею *Notes on Metamodernism* (Vermeulen & van den Akker, 2010) розвинули концепцію Метамоделну в низці розвідок, таких як *Metamodernism: History, Affect, and Depth after Postmodernism* (Vermeulen & van den Akker, 2017). Мислителі в ході своїх інтелектуальних пошуків опираються на концепцію Р. Вільямса (Williams, 1977) про *structure of feeling*, яка дозволяє поглянути на культурні зрушення як на поступові та нашаровані процеси, а не як на різкі розломи між епохами та пропонують погляд на сучасність як на осциляцію між полюсами, між модерною вірою та постмодерною іронією.

Критичну альтернативу жорстким типологізаціям пропонує французький антрополог та філософ Б. Латур у працях *We Have Never Been Modern* (Latour, 1993) та *Down to Earth* (Latour, 2018), де автор пропонує твердження, що модерність як чистий історичний проект із великою ймовірністю є нічим іншим як концептуальною фікцією, тоді як сучасність це гібридний асамбляж людей, алгоритмів, технологій, природних факторів. Акторно-мережевий підхід, котрий він обґрунтував дедалі активніше імплементується в літературознавчих студіях при дослідженні матеріальних та інфраструктурних текстових вимірів. Схожу багатотемпоральну перспективу щодо регламентованої історичності, представлено у працях індійського історика, дослідника постколоніальної теорії Д. Чакрабарті. У розвідках *Provincializing Europe* (Chakrabarty, 2000) та *The Climate of History in a Planetary Age* (Chakrabarty, 2021) науковець висвітлює необхідність поєднання соціальної історії з планетарним масштабом геологічного часу, тим самим піддавши модерність деконструкції як євроцентричний наратив й вказавши на те, що гуманітарні науки мігрують в планетарний масштаб Антропоцену.

Акторно-мережева теорія Б. Латура (Latour, 2005) згідно якої літературний текст є результатом взаємодії множинних агентів, органічно монтується в постгуманістичну філософію Р. Брайдотті *The Posthuman* (Braidotti, 2013) та Д. Гаравей *Staying with the Trouble* (Haraway, 2016), які переосмислюють концепт агентності й суб'єктності в світі техносфер, міжвидових та технічних асамбляжів. На літературознавчій ниві ці ідеї перегукуються з новими матеріалізмами Дж. Беннет *Vibrant Matter* (Bennett, 2010), афективними студіями Б. Массумі (Massumi, 2002) та *memory studies* А. Ассманн (Assmann, 2011), які доповнюють окреслену проблематику аналізом тілесності, емоцій і культурної пам'яті в сучасній літературі, фокусують на ролі тілесних та неприродних чинників при генеруванні культурних значень. У своїй епістемологічній перспективі розвідка опирається на доробок постструктуралізму й критичної теорії, що представлені працями М. Фуко (Foucault, 1972), Ж. Дерріда (Derrida, 1978), Ж-Ф. Ліотара (Lyotard, 1984) та ін., що згенерували інструментарій для аналізу логіки пізнього капіталізму. Геокультурний та транснаціональний аспект представлений теорією світової літератури Д. Дамроша *What is World Literature* (Damrosch, 2003) та Е. Аптер *Against World Literature* (Apter, 2013), де запропоновано інакший погляд на глобальну циркуляцію текстів. Зі свого боку постколоніальні й деколоніальні проєкції представлені працями Г. Бгабги (Bhabha, 1994), В. Міньйола (Mignolo, 2018) та ін., в яких досліджуються численні траєкторії модерності й асиметрії влади. Додатковий блок методології представлений напрямками *digital humanities* та *platform studies*, які розвивають Ф. Моретті *Distant Reading* (Moretti, 2010), М. Джокерс *Macroanalysis* (Jockers, 2013), Н. Срнічек *Platform Capitalism* (Srnicek, 2017). Контекст їхніх праць поєднує обчислювальні методи та гуманітарні дослідження, які дозволяють аналізувати об'ємні корпуси текстів, оцифровувати матеріали, створювати архіви й под., що власне й є яскравим прикладом сучасної гібридизації процесів.

Загалом розглядати НТЛ як метарівень гуманітарної рефлексії, котрий вміщує множинну й багат шарову реальність, уможливило залучення елементів дискурс-аналізу, герменевтичного підходу, деколоніальної критики, цифрових методів, постгуманістичної та екокритичної перспектив тощо. Можемо зробити висновок, що аналіз актуальних джерел та публікацій одноголосно демонструють генерування масштабного теоретично обґрунтованого консенсусу, щодо зміни дисциплінарного вектору й рух за межі закритих текстоцентричних моделей аналізу.

2. Літературознавча царина як теоретичний плюралізм

Спроба поглянути на Літературу, Класичне літературознавство й Новітні тенденції літературознавства як на цілісну еволюцію становлення літературознавчої царини, робить очевидним те, що ми маємо справу не з трьома ізольованими галузями знання, а з динамічною системою. Вона становить рухомий простір, котрий постійно реконфігурується, розширюється, нові тексти породжують теорії, теорії змінюють процес сприйняття й читання, якісно нова перцепція формує новітні канони і тексти й цей процес нашарування досвіду не має кінця. Такий літературознавчий палімпсест функціонує як трансверсальне тло, де немає ієрархій, а лише різноманітні концептуальні фільтри, актуальні для тієї чи іншої культурної доби, котрі взаємодіють між собою. Окреслений вектор, що рухається від закритої системи до розгалужених сплетінь корелюється з еволюційним нашаруванням рівнів літературознавчого аналізу: від Літератури до Класичного літературознавства до Постмодерної критика й до Новітніх літературознавчих тенденцій. Однак йдеться не про лінійність та діалектичність становлення, а про консолідацію та масштабування поля рецепції, нарощення потенціалу літературознавчого мислення. Важливо розуміти, що НТЛ транслюють не відміну класичної поетики й постмодерної критики, а абсорбують їх, розширюючи інфраструктуру та міжвидову перспективу. Має місце своєрідне накладання рівнів, в чому власне й полягає специфіка дисципліни, бо вона не додає ще одну школу чи напрямок до списку, а генерує вимір метадисциплінарності, складну систему взаємодій між людьми, технологіями, середовищами, різними часовими відрізками. НТЛ проходять своєрідними стадіями розвитку: від моменту читання до послідовних ускладнень роботи з текстом, де мають місце різні типи мислення, уваги, когніції, масштабів сприйняття. Тож, коли йдеться про Літературу, то саме вона є тією брамою, крізь яку читач потрапляє у світ твору, співпереживає персонажам, контактує зі стилем та наративами. Відбувається фокусування на акті читання, що передбачає занурення в сюжет, образи, мовне наповнення, емоційний фідбек, естетичні переживання. Попри те, що це базовий рівень – він має статус обов'язкового, адже це місце зустрічі читацької свідомості з текстом, без нього будь-який художній досвід стає неможливим. Проте щойно ми виходимо в літературознавчу царину, фокус змінюється, естетичний досвід читання доповнюється аналітичним вектором. Потенціал якого дає можливість розкласти текст на складові частини, такі як композиція, жанрові коди, сюжетні лінії, мотиви, тропи, наративні перспективи й под. Навіть коли аналіз моделюється крізь перспективу історичного чи біографічного контексту, ключовим залишається те, як саме структурується твір зсередини. Класичне літературознавство забезпечує інструментами, без яких *a priori* неможливо говорити про осмислення текстової проблематики та глибину інтерпретації. Саме в цій фазі викристалізовується дисциплінарна грамотність читача через розуміння, що таке фабула, фокалізація, інтертекстуальність, символ, хронотоп тощо, формуються процеси, які дають можливість осягнути твір як складний феномен із власною логікою.

Черговим дисциплінарним нашаруванням стає посткласична та критична теорія, котра суттєво розширює горизонти аналізу, з метою підсвітити те, що внутрішня текстова будова завжди є культурно й політично зумовленою. Генерується такий літературознавчий контекст, який допомагає ідентифікувати як той чи інший текст інтегрується в соціальні та історичні процеси. Такі концептуальні фільтри аналізу як феміністична, постколоніальна критика, дискурс-аналіз,

метод деконструкції вчать розпізнавати не лише літературну форму, але й латентні ієрархічні патерни, ідеологічні конфлікти, владні конфігурації, культурні догми й под.

Тож, якщо сфера впливу Літератури – це безпосередньо акт читання, Класичної поетики – текстова організація, Критичної теорії – силовий потенціал, який закодовано в тексті, то НТЛ звершують найрадикальніший крок, оскільки виходять за межі тексту у вимір, де тексти циркулюють у *ризомоподібній* реальності сплетінь, живуть та взаємодіють зі світом. Саме на цьому етапі піднімаються питання глобальності та масштабності, оскільки НТЛ активують динаміку від національної традиції до світової літератури, від антропоцентричних сюжетів до планетарних процесів *Ктулхуцен*, від друкованого тексту до культури мереж. Фактом є те, що автор у класичному розумінні припиняє бути єдиним джерелом сенсів, читач – єдиним адресатом, а формат книга – далеко не єдиною формою реалізації твору. ХХІ ст. стає простором, в якому в генеруванні значень задіяні цілі екосистеми агентів. Тут і видавничі локації, переклади, алгоритми, цифрові платформи, матеріальні носії, глобальні грошові потоки й под.

Враховуючи все це розмаїття, важливо розуміти, що без фахового теоретичного апарату постгуманізму, екокритики, акторно-мережевої теорії, *digital humanities* аналізувати літературу сьогодні стає просто неможливим. Отже, Література, Літературознавство, Новітні літературознавчі тенденції – не три різні дисциплінарні області, а покрокова тріадність гуманітарного мислення, де одна дисципліна міцно сплітається з іншою. Тому, НТЛ – не чергова новомодна теорія, а метапростір, що ввібрав у себе традицію й продовжує адаптуватись до змін культурних парадигм, в яких тексти не існують ізольовано, а мігрують між мовами, кліматом, платформами, спільнотами, живим та штучним, моделюючи все нові й нові картини реальності.

3. Культура як поліфонія темпоральностей

Як було з'ясовано попередньо, Новітні тенденції літературознавства не притіняють історію Літературознавства, а навпаки перетворюють на активний інструмент сьогочасного мислення, трансформуючи минулі теорії в живий ресурс міфологічного, технологічного, іронічного, планетарного виміру, що допомагає інтерпретувати сучасні тексти багатовимірно й множинно. Саме з цих міркувань, підготовка сучасного гуманітарія неминуче повинна включати опанування не лише передових світоглядних підходів, але й традиційних культурних світоглядів. Важливою є рефлексія домодерної символіки, модерної віри, постмодерної деконструкції й метамодерністської осциляції. НТЛ формують простір, де усі ці культурні режими функціонують як аналітичні виміри. Явище періодизації в сучасній літературознавчій царині покликане стати інструментом аналізу, схемою, за допомогою котрої можна бачити певні закономірності. Коли йдеться про Домодерн, Модерн, Постмодерн чи Метамодерн маємо на увазі не чітко окреслені часові проміжки, що мають початок та кінець, а своєрідні абстрактні конструкції, що характеризуються певним способом мислення та світосприйняттям.

Свої думки з приводу реальних культурних процесів й того, що вони складніші ніж здається, оскільки в будь-яку історичну мить завжди співіснують різні естетики, світогляди й методи, влучно висловлюють чимало відомих мислителів. Так, видатний німецький соціолог, філософ, історик М. Вебер пропонує теоретичний інструмент, який дозволяє говорити про різні епохи не як про жорсткі часові відрізки, а про аналітичні моделі, що накладаються на реальність. Йдеться про поняття *ідеального типу* – своєрідну методологічну конструкцію, патерн, який фокусує на певних рисах явища й ніколи повністю не ототожнюється з реальністю. Тому, коли ми говоримо про Модерн, Постмодерн, Метамодерн у Веберівському ключі, то це не реальні чисті стани історичних відрізків, а теоретичні моделі, що допомагають осмислювати складні культурні процеси. У своїй праці *Objectivity in Social Science and Social Policy* (Weber, 1949) дослідник пише: «*An ideal type is formed by the one-sided accentuation of one or more points of view and by the synthesis of a great many diffuse, discrete, more or less present and occasionally absent concrete individual phenomena, which are arranged according to those one-sidedly emphasized*

viewpoints into a unified analytical construct. It is not meant to refer to a type of reality but to a purely conceptual construct». (Weber, 1949: 98). Керуючись цією логікою, можемо зробити висновок, що Модерн являє собою *ідеальний тип* раціоналізації, секуляризації, автономного суб'єкта; тоді як Постмодерн є втіленням *ідеального типу* фрагментації, іронії, краху метанаративів; й в свою чергу Метамодерн – *ідеальний тип* осциляції між Модерним і Постмодерним. Однак жодне суспільство не існує в чистому вигляді, а проявляє себе в різних сферах по-різному. Ї

Одним із найперших, хто ще в 1960-70 роках запропонував альтернативу жорстким періодизаціям став британський літературознавець, теоретик культури, соціолог та письменник Р. Вільямс, котрий вводить поняття *structures of feeling*, яке співвідноситься не з замкнутими системами, а з перехідними, коли ми перебуваємо в декількох часових вимірах одночасно: *«We are always living in several times at once»* (Williams, 1977: 122). Припущення, котре руйнує часові ієрархії, бо в кожен час присутні домінантні, залишкові й емерджентні культурні прояви. Тож саме література є тим простором, де ці часові параметри співіснують в межах одного тексту. Саме така логіка нині активно імплементується при аналізі гібридних жанрів, кліматичного роману, автофікції, ретелінгу міфів і под. Зі свого боку знаменитий французький філософ, соціолог, антрополог Б. Латур у праці *We Have Never Been Modern* (Latour, 1993), також підважує ідею жорстких епохальних кордонів і стверджує, що ми й ніколи не були модерними: *«We have never been modern»* (Latour, 1993: 12) й вказує на те, що модерний поділ між природою та суспільством був нічим іншим як ідеологічною конструкцією. Мислитель не стільки заперечує історичні зміни, як чистоту категорій, так як реальний світ складається з гібридів: люди, технології, алгоритми, екосистеми. У літературознавчому контексті це означає, що текст потрібно сприймати й аналізувати не лише як естетичний артефакт, а як вузол з медіа, об'єктів, матеріальних процесів тощо. Цікавим у цьому контексті постає бачення *множинних модерностей* та планетарних масштабів, індійського історика, провідного теоретика постколоніальних досліджень Д. Чакрабарті. У своїй праці *Provincializing Europe* він спростовує припущення щодо того, що модерність має лише європейську траєкторію: *«European thought is at once indispensable and inadequate»* (Chakrabarty, 2000: 16) та, що історія вважається виключно людським феноменом й стверджує, що існують *множинні модерності*, котрі поза форматом лінійної шкали. До того ж *Антропоцен* змінює умови інтерпретації культури, а література стає тим місцем, де фіксуються планетарні ритми, такі як кліматичні зміни, енергетичні системи, вимирання видів і под. Відтак гуманітарні науки повинні враховувати новий масштаб історії, в якій людство перетворилось на геологічну силу: *«Humans have become a geological force»* (Crutzen & Stoermer, 2000: 17-18). Ще одним прикладом руху до співіснування багатьох є праці нідерландських дослідників Т. Вермулена та Л. ван ден Акера про Метамодерн як осциляцію. У своєму програмному есеї *Notes on Metamodernism* вони зазначають, що *«Metamodernism oscillates between a modern enthusiasm and a postmodern irony. It is characterized by a both-neither and neither-nor attitude»* (Vermeulen, & van den Akker, 2010: 14). Такі погляди відверто протистоять ідеям завершених епох, оскільки, на їхню думку, Метамодерн – не черговий етап *після*, а режим співіснувань і проживань, де Модерн і Постмодерн не щезають, а перетворюються на полюси напруги між котрими постійно перемикається сучасна культура: від щирості до іронії, від надії до сумнівів і т.д. Тож сучасна культура чим раз більше говорить про поліфонію часів, що накладаються один на одного.

4. Культурні концептуальні фільтри як інструменти навігації в багат шаровій реальності

Культура функціонує як палімпсест, чий історичні шари не зникають, а постійно переписуються та активуються. Форми Домодерну, такі як міфологічне мислення, ритуальні патерни, релігійні наративи проявляють себе в масовій культурі, фентезі, цифровому контенті, тоді як модерністська віра в прогрес, експеримент, жага нового й досі має місце в авангардних

практиках, постмодерна гра, іронія, цитатність лежить в основі мемної культури та інтернет-дискурсу, метамодерні коливання проявляють себе в кліматичній прозі, документальних романах. Ще одним вагомим аргументом щодо умовностей будь-яких періодизацій є геокультурна асиметрія. Так приміром те, що в Західній Європі чи Сполучених Штатах означають як перехід від Модерну до Постмодерну в інших куточках планети могло відбуватись зовсім по-інакшому та мати відмінні реалізації.

Постмодерні тенденції часто накладаються на все ще триваючу модернізацію, а у постколоніальних спільнотах модерністські структури співіснують поряд із домодерними проявами. Зрештою сама література різних культур, яскраво демонструє несхожі траєкторії та швидкості, що *a priori* не інтегрується в універсальну Західну хронологію. Власне про що й пишуть теоретики Метамодерну, коли йдеться про осциляцію – постійний рух між полюсами й позиціями. Така перспектива уможлиблює простір, в якому Метамодерн не виключає Постмодерн, а навпаки активує як один із способів мислення, це й же принцип поширюється й на премодерні уявлення та прояви Модернізму. До того ж сучасний світ – це своєрідна медіальна гетерохронія, коли щось розвивається не одночасно, а різними темпами відповідно до потреб функціонування, що в конкретному випадку реалізується як миттєве цифрове відтворення та архівування текстового контенту найрізноманітніших епох. У результаті маємо модерністські тексти в електронних форматах, метамодерністські есеї в блогах, постмодерністські колажі в серіалах й т.ін. Відомо, що мережеві алгоритми не працюють за принципом впорядкувати хронологічно, а міксують стилі, тексти, історичні режими, що формує унікальне відчуття синхронності, перманентної співприсутності минулого й сьогодення. Тому, різні культурні парадигми – не шаблї послідовності, якими людству довелося свого часу пройти, а концептуальні фільтри, що характеризують різні аспекти культурної чутливості.

Так література крізь фільтри Домодерну окреслюється контекстом космології, вічності, ритуалу, оскільки в той час вона ще не існує як автономний естетичний вимір. Міф, сакральні тексти, середньовічні ідеали й алегорії, хроніки та дидактичні наративи вважаються невід’ємною складовою загального космологічного порядку. Тексти наділені не лише художньою, а й релігійною, моральною та правовою функцією. Вони покликані формувати уявлення про світ як ієрархічно-впорядкований феномен, сповнений трансцендентних сил, де людські долі синхронізуються з міфічним чи божественним часом. Літературна форма тут працює на традицію та ритуал, де домінує не індивідуальний досвід чи унікальна психологічна свідомість, а колективна пам’ять, сакральні події, архетипні сюжети. Інтерпретація текстів як така відбувається крізь призму теології, філософії, традиції, де мета – відтворити канонічний сенс, ототожнити текст із усталеним символічним порядком, а не відкрити нові сенси. Однак, як слушно зауважує французький філософ П. Рікер, що символи й міфічні структури не належать лише минулому: вони постійно активуються в сучасних наративах і активують нові кола тлумачень (Ricoeur, 1974). Філософ розглядає інтерпретацію як рух між підозрою та відновленням сенсу.

Концептуальні фільтри Модерну вчать нас текстовій автономії та пошукам форми, оскільки література цього періоду (кінець XIX – початок XX ст.) радикально змінює свою функцію. Художній твір поступово перетворюється на експериментальне поле, де на перший план вступає суб’єктивний досвід, відчуття краху традиційних світоглядних наративів, тотальна криза ідентичності. У фокус уваги потрапляє потік свідомості, внутрішній діалог, нелінійний час (Дж. Джойс, В. Вулф, Ф. Кафка). Літературознавство цього періоду асоціюється з напрямками формалізму та структуралізму. Такі мислителі як Р. Барт (Barthes, 1972) та К. Леві-Строс (Lévi-Strauss, 1963) шукають глибинні коди культури, працюючи в контексті семіотичного підходу. Внутрішня текстова організація (мотиви, нарративні механізми й под.) потрапляють у поле аналізу. Художній твір поступово позиціонується як відносно автономний об’єкт, що підлягає науковій дескрипції безвідносно до соціального контексту.

Постмодерна риторика пропонує погляд на текст як на гру й цитатність, так як Постмодерн докорінно ставить під сумнів стабільність сенсів та ідентичності. Література сповнюється інтертекстуальних мотивів, пародії, пастишу, метанаративних прийомів, симуляції й ігрових структур (Х. Борхес, У. Еко). Твір більше не має остаточного сенсу. Відомий італійський семіотик, письменник У. Еко описує літературний твір як структуру, що принципово допускає множинні прочитання, але водночас не є довільною: «*Every work of art, even though it is produced according to an explicit or implicit poetics of necessity, is effectively open to a virtually unlimited range of possible readings*» (Еко, 1989: 19). Читач, на думку науковця – співтворець значень, який рухається у межах заданої текстом семіотичної архітектури. Домінуючими літературознавчими напрямками тут стають постструктуралізм і метод деконструкції, а об'єкт дослідження екстраполюється за межі великих наративів та романів, у живий вимір культурних практик. Такий мислитель як Р. Барт проголошує смерть автора «*The birth of the reader must be at the cost of the death of the Author*» (Barthes, 1977: 148), М. Фуко бачить текст як сплетіння дискурсів та владних схем: «*Power and knowledge directly imply one another; there is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge*» (Foucault, 1980: 27), а Ж. Дерріда, зі свого боку, споглядає текст, як нескінченну мережу слідів та відсилань: «*Differance is what makes the movement of signification possible only if each so-called 'present' element... is related to something other than itself, thereby keeping within itself the mark of the past element...*» (Derrida, 1982: 13). Також розвиваються феміністична критика, постколоніальні підходи, *cultural studies*, котрі радикально переформатовують поняття канону тим, що розширюють його масовою культурою, рекламним дискурсом, кіно, медіа й под. Видатний німецький філософ та соціолог Ю. Габермас наполягає, що модерність не є завершеною історичною фазою: «*Modernity is an unfinished project. The project of modernity formulated in the eighteenth century by the philosophers of the Enlightenment consisted in their efforts to develop objective science, universal morality and law, and autonomous art according to their inner logic... The project of modernity has not yet been fulfilled*» (Habermas, 1981: 9-10), а радше відкритим проектом раціоналізації, критичної публічності та емансипації. Він застерігає від оголошення *післямодерної доби*, вважаючи, що просвітницькі імпульси продовжують працювати, хоч і в трансформованих проявах.

У свою чергу парадигма Метамодерну осцилює між постмодерною іронією та новою щирістю, між скепсисом та прагненням сенсу, що характеризує логіку початку ХХІ ст. У літературі це реалізується колаборацією експериментальних форм та екологічних, кліматичних, екзистенційних, етичних запитів (О. Токарчук, Д. Мітчелл). Літературознавство відкликається новими напрямками, такими як *memory studies*, *trauma studies*, еокритика, постгуманізм, тілесні студії, *digital humanities*, аналіз алгоритмічного письма й под. Об'єктом інтерпретації стають мережі агентів – люди, тварини, ландшафти, медіа, платформи, алгоритми, матеріальні носії. Британський дослідник А. Кірбі стверджує, що цифрові медіа створили нові типи текстуальності, де читачі стають співавторами, а платформи й алгоритми визначають форми участі: «*The digimodernist text is made by the reader or viewer or textual user. It is ephemeral, evanescent, unstable*» (Kirby, 2009: 51). Це змінює саму структуру авторства і рецепції.

Однак саме НТЛ пропонують ті інструменти, що дають можливість поглянути на літературу як на космологічний і педагогічний проект, естетичний експеримент та критичну культурну практику й зрештою як на планетарну техноекологічну формацію вписану в мережу людей, речей, енергій, середовищ. Видатний британський філософ та соціолог польського походження З. Бауман описує сучасність як стан постійної плинності, в якій соціальні інститути, ідентичності більше не мають стабільних форм: «*The present phase of modernity, the phase of 'liquid modernity,' is characterized by the dissolution of solids and the inability of social forms and institutions to keep their shape for long*» (Bauman, 2000: 1). Замість завершення модерного проекту він бачить його перехід у *рідку* фазу, де константна зміна стає нормою.

5. Висновки

Проведене дослідження дозволило поглянути на Новітні тенденції літературознавства як на метапростір в якому різні теоретичні моделі та культурні парадигми співіснують та взаємоповнюються. Дисципліна позиціонує себе не як система заперечень, а як простір абсорбцій, оскільки виходить за межі субституцій й інтегрує традицію у планетарний контекст, де будь-який модус мислення перетворюється на концептуальний інструмент. Розвідка окреслила те, що НТЛ з його увагою до тексту, структури, авторства, історико-літературної традиції загалом стають не лише простором теоретичної взаємопроникності, але й місцем, де переосмислюються цілі періодизації як такі. Традиційна історико-літературна класифікація Модерн, Постмодерн, Метамодерн, яка відмежовує періоди стає надто лінійною для опису гуманітарного знання сьогодні. Тож пропонується поняття *концептуальних фільтрів* – специфічних світоглядних траєкторій сприйняття реальності та тексту зокрема, котрі присутні в будь-яку історичну добу в різному відсотковому співвідношенні.

Отже, НТЛ розвивають новий тип наукової свідомості, яка відкрита до філософії, культурології, медіазнавства, антропології, екологічних та технологічних студій. Акт читання та рецепції стають відповідальністю, так як означають стати свідомим того, що все, що ми інтерпретуємо – є не лише інтелектуальною вправою, але й етичним жестом, що формує те, як ми бачимо та взаємодіємо зі світом.

Література:

1. Apter E. Against world literature : On the politics of untranslatability. London; New York : Verso, 2013. 384 p.
2. Assmann A. Cultural memory and Western civilization : Functions, media, archives. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 408 p.
3. Barthes R. Mythologies. New York : Hill and Wang, 1972. 160 p.
4. Barthes R. Image-Music-Text. New York : Hill and Wang, 1977. 220 p.
5. Bauman Z. Liquid modernity. Cambridge : Polity Press, 2000. 228 p.
6. Bennett J. Vibrant matter: A political ecology of things. Durham; London : Duke University Press, 2010. 176 p.
7. Bhabha H. K. The location of culture. London; New York : Routledge, 1994. 408 p.
8. Braidotti R. The posthuman. Cambridge : Polity Press, 2013. 230 p.
9. Chakrabarty D. Provincializing Europe: Postcolonial thought and historical difference. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2000. 336 p.
10. Chakrabarty D. The climate of history in a planetary age. Chicago : University of Chicago Press, 2021. 272 p.
11. Crutzen P. J., Stoermer E. F. The Anthropocene. *Global Change Newsletter*, 2000. No. 41. P. 17-18.
12. Damrosch D. What is world literature? Princeton; Oxford : Princeton University Press, 2003. 324 p.
13. Derrida J. Writing and difference. Chicago : University of Chicago Press, 1978. 445 p.
14. Derrida J. Différance. *Margins of philosophy*. Chicago : University of Chicago Press, 1982. P. 1–27.
15. Foucault M. The archaeology of knowledge. New York : Pantheon Books, 1972. 245 p.
16. Foucault M. Power/Knowledge: Selected interviews and other writings 1972–1977. New York : Pantheon Books, 1980. 270 p.
17. Habermas J. Modernity – an incomplete project. Foster H. (Ed.). *The anti-aesthetic: Essays on postmodern culture*. Seattle : Bay Press, 1981. P. 3–15.
18. Haraway D. Staying with the trouble: Making kin in the Chthulucene. Durham; London : Duke University Press, 2016. 312 p.
19. Kirby A. Digimodernism: How new technologies dismantle the postmodern and reconfigure our culture. New York : Continuum, 2009. 248 p.
20. Latour B. Reassembling the social: An introduction to Actor-Network-theory. Oxford : Oxford University Press, 2005. 316 p.
21. Latour B. We have never been modern. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1993. 157 p.
22. Latour B. Down to earth: Politics in the new climatic regime. Cambridge : Polity Press, 2018. 140 p.
23. Lévi-Strauss C. Structural anthropology. New York : Basic Books, 1963. 410 p.
24. Lyotard J.-F. The postmodern condition: A report on knowledge. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984. 110 p.
25. Massumi B. Parables for the virtual: Movement, affect, sensation. Durham; London : Duke University Press, 2002. 312 p.
26. Mignolo W. D. The darker side of Western modernity: Global futures, decolonial options. Durham; London : Duke University Press, 2011. 472 p.

27. Mignolo W. D., Walsh C. E. On decoloniality: Concepts, analytics, praxis. Durham : Duke University Press, 2018. 296 p.
28. Moretti F. Distant reading. London; New York : Verso, 2013. 240 p.
29. Jockers M. L. Macroanalysis: Digital methods and literary history. Urbana; Chicago; Springfield : University of Illinois Press, 2013. 216 p.
30. Ricoeur P. The conflict of interpretations: Essays in hermeneutics. Evanston : Northwestern University Press, 1974. 512 p.
31. Srnicek N. Platform capitalism. Cambridge; Malden, MA : Polity Press, 2017. 140 p.
32. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2010. Vol. 2. P. 1–14.
33. Vermeulen T., van den Akker R. (Eds.). Metamodernism: Historicity, affect, and depth after postmodernism. London; New York : Rowman & Littlefield, 2017. 240 p.
34. Weber M. “Objectivity” in social science and social policy. *The methodology of the social sciences*. New York : Free Press, 1949. P. 49-112.
35. Williams R. Marxism and literature. Oxford : Oxford University Press, 1977. 226 p.

References:

1. Apter, E. (2013). Against world literature: On the politics of untranslatability. London; New York: Verso [in English].
2. Assmann, A. (2011). Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
3. Barthes, R. (1972). Mythologies. New York: Hill and Wang [in English].
4. Barthes, R. (1977). Image-music-text. New York: Hill and Wang [in English].
5. Bauman, Z. (2000). Liquid modernity. Cambridge: Polity Press [in English].
6. Bennett, J. (2010). Vibrant matter: A political ecology of things. Durham; London: Duke University Press [in English].
7. Bhabha, H. K. (1994). The location of culture. London; New York: Routledge [in English].
8. Braidotti, R. (2013). The posthuman. Cambridge: Polity Press [in English].
9. Chakrabarty, D. (2000). Provincializing Europe: Postcolonial thought and historical difference. Princeton, NJ: Princeton University Press [in English].
10. Chakrabarty, D. (2021). The climate of history in a planetary age. Chicago: University of Chicago Press [in English].
11. Crutzen, P. J., & Stoermer, E. F. (2000). The “Anthropocene”. *Global Change Newsletter*, 41, 17–18 [in English].
12. Damrosch, D. (2003). What is world literature? Princeton; Oxford: Princeton University Press [in English].
13. Derrida, J. (1978). Writing and difference. Chicago: University of Chicago Press [in English].
14. Derrida, J. (1982). Différance. In Margins of philosophy (A. Bass, Trans.). Chicago: University of Chicago Press [in English].
15. Foucault, M. (1972). The archaeology of knowledge. New York: Pantheon Books [in English].
16. Foucault, M. (1980). Power/knowledge: Selected interviews and other writings 1972–1977. New York: Pantheon Books [in English].
17. Habermas, J. (1981). Modernity – an incomplete project. In H. Foster (Ed.), *The anti-aesthetic: Essays on postmodern culture*. Seattle: Bay Press [in English].
18. Haraway, D. (2016). Staying with the trouble: Making kin in the Chthulucene. Durham; London: Duke University Press [in English].
19. Kirby, A. (2009). Digimodernism: How new technologies dismantle the postmodern and reconfigure our culture. New York: Continuum [in English].
20. Latour, B. (2005). Reassembling the social: An introduction to Actor-Network-theory. Oxford: Oxford University Press [in English].
21. Latour, B. (1993). We have never been modern. Cambridge, MA: Harvard University Press [in English].
22. Latour, B. (2018). Down to earth: Politics in the new climatic regime. Cambridge: Polity Press [in English].
23. Lévi-Strauss, C. (1963). Structural anthropology. New York: Basic Books [in English].
24. Lyotard, J.-F. (1984). The postmodern condition: A report on knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press [in English].
25. Massumi, B. (2002). Parables for the virtual: Movement, affect, sensation. Durham; London: Duke University Press [in English].
26. Mignolo, W. D. (2011). The darker side of Western modernity: Global futures, decolonial options. Durham; London: Duke University Press [in English].
27. Mignolo, W. D., & Walsh, C. E. (2018). On decoloniality: Concepts, analytics, praxis. Durham: Duke University Press [in English].
28. Moretti, F. (2013). Distant reading. London; New York: Verso [in English].
29. Jockers, M. L. (2013). Macroanalysis: Digital methods and literary history. Urbana; Chicago; Springfield: University of Illinois Press [in English].
30. Ricoeur, P. (1974). The conflict of interpretations: Essays in hermeneutics. Evanston: Northwestern University Press [in English].
31. Srnicek, N. (2017). Platform capitalism. Cambridge; Malden, MA: Polity Press [in English].
32. Vermeulen, T., & van den Akker, R. (2010). Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2, 1–14 [in English].

33. Vermeulen, T., & van den Akker, R. (Eds.). (2017). *Metamodernism: Historicity, affect, and depth after postmodernism*. London; New York: Rowman & Littlefield [in English].
34. Weber, M. (1949). “Objectivity” in social science and social policy. In *The methodology of the social sciences*. New York: Free Press [in English].
35. Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Oxford: Oxford University Press [in English].

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.04.2026